

Sanja Vulić
Zagreb

IMENIČKE SRASLICE U GRADIŠĆANSKOHRVATSKIM GOVORIMA

UDK: 811.163.42(436.3)'367.622

Rukopis primljen za tisak 15.09.2006.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Živko Bjelanović, Robert Hajszan

Sraslice nastaju srašćivanjem dviju (ili više) riječi u sintagmi u jednu riječ. Srašćivanje je posljedica česte uporabe dviju (tjede većega broja) riječi u istoj kombinaciji i ustaljenim redosljedom. Članovi sraslice izgovaraju se kao jedna naglasna cjelina koja ima svoje posebno značenje. U gradišćanskohrvatskim govorima srašćivanje je slabo plodna tvorbeno podmetoda pri tvorbi imenica. Ta je podmetoda znatno plodnija pri tvorbi glagola, a osobito je plodna pri tvorbi priloga.

Teorijski pristupi sraslicama

Kao i inače u hrvatskom jeziku, u gradišćanskohrvatskim se idiomima pojedine riječi u sintagmi često rabe u istoj kombinaciji i ustaljenim redosljedom. Ako takve riječi ujedno sačinjavaju jednu akcenatsku cjelinu, ta se akcenatska cjelina s vremenom može početi doživljavati kao jedna riječ, sa svojim specifičnim značenjem. Tako shvaćena akcenatska cjelina počinje se zajedno pisati, a ne više samo zajedno izgovarati. Na taj način nastaju sraslice.

Teoretičari tvorbe riječi i leksikolozi odnose se prema sraslicama različito. Zadržimo li se u hrvatskim okvirima, izdvojit ćemo Stjepana Babića koji srašćivanje smatra jednom od podmetoda složene tvorbe (str. 46-47). Eugenija Barić pak smatra srašćivanje tvorbenim načinom ravnopravnim složenoj tvorbi, naravno sa znatnom razlikom u čestotnosti primjene

tih tvorbenih načina.¹ Branka Tafra pristupa sraslicama s leksikološkoga stajališta te ih smatra jednorječnim jedinicama koje su posljedicom procesa leksikalizacije. Taj postupak leksikalizacije Tafra svrstava u tvorbu riječi u širem smislu, jer nova leksička jedinica koja tako nastaje formalno je i značenjski cjelovita riječ “bez obzira na to što pritom nisu posrijedi uobičajeni tvorbeni modeli” (str. 579).

U gradišćanskohrvatskim idiomima sraslice su srodne složenicama bez spojnika koje nisu inverzivnoga tipa. Od takvih ih je složenica ponekad vrlo teško razlikovati, posebice u slučajevima kada su moguće dvojake tvorbene preoblike. Takva je npr. tvorenica *modrcviet*. Iz toga razloga smatram da je srašćivanje najispravnije smatrati podmetodom složene tvorbe. Na taj sam način pristupila sraslicama pišući poglavlje o tvorbi riječi u *Gramatici gradišćanskohrvatskoga jezika* (Željezno, 2003.),² a na isti način postupam i u ovom radu.

Srašćivanje kao tvorbeni podmetoda u gradišćanskohrvatskim govorima

U gradišćanskohrvatskim idiomima srašćivanje nije osobito plodna tvorbeni podmetoda pri tvorbi imenica. Znatno je plodnija pri tvorbi glagola (npr. *diozimati*, *očimetati*, *skupadojti*, *skupaspasti*, *zbogomdavati*), a osobito je plodna pri tvorbi priloga (npr. *barkada*, *čudaputi*, *čudakrat*, *dvakrat*, *gustokrat*, *kočkrat*, *morebit*, *ončas*, *trikrat*).

Među imenicama nastalim srastanjem, u gradišćanskohrvatskim čakavskim idiomima iznimno su rijetke opće imenice. Takva je npr. imenica *dugčas* u značenju ‘dosada, dosađivanje’. Ta se imenica rabi i u gradišćanskohrvatskom književnom jeziku, a u gradišćanskohrvatskim čakavskim govorima Haca na sjeveru austrijskoga Gradišća i u Slovačkoj realizira se u inačici *dügčās* (Čunovo, Pandrof).³ To je sraslica s prvom pridjevskom i drugom imeničkom osnovom muškoga roda.

Druga sraslica, *prvidan*, u značenju ‘ponedjeljak’, također ima za drugu osnovu jednosložnu imenicu muškoga roda, dok joj je prva osnova redni broj. Realizira se u pojedinim čakavskim govorima u južnom Gradišću u fonološkim inačicama, npr. *prvidân / prvidîn* (Pinkovac), dok se u nekim drugim govorima istodobno rabi višečlani naziv nastao sintaktičko-semantičkom tvorbom, npr. *pervî dîn* (Stinjaki, vidi: Neweklowsky, str. 115). Takvi nas primjeri vrlo jasno upozoravaju da je pri svrstavanju potreban velik oprez jer je u mjesnim govorima vrlo teško precizno odvojiti srašćivanje od sintaktičko-semantičke tvorbe. U stinjačkom je primjeru, zbog načina na koji su raspoređeni naglasci, jasno da se tu radi o sintaktičko-semantičkoj tvorbi. Međutim, velik je broj sukladnih naziva zapravo fonetski jedna riječ. Postavlja se pitanje u koju skupinu svrstati takve primjere. Pritom je važno znati da li se obje osnove dekliniraju. Ako se obje dekliniraju, u tom je slučaju jasno da se radi o sintaktičko-semantičkoj tvorbi. Poteškoća nastaje kada se u dvočlanoj tvorenici, koja je akcenatski jedna riječ, deklinira samo drugi član. U standardnom jeziku takve se poteškoće mogu riješiti pravopisom, pa pisana realizacija zapravo određuje koja je akcenatska cjelina sraslica, a koja sintaktičko-semantička tvorenica. Te se dvije skupine u standardnom

¹ Vidi: *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

² Vidi: Vulić, 2003., str. 256-257.

³ Potvrde uz koje nije naveden poseban izvor, nego samo geografska odrednica, prikupila sam osobnim terenskim istraživanjem tvorbe riječi u gradišćanskohrvatskim govorima u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj.

jeziku dodatno razgraničuju i time što se u sintaktičko-semantičkim tvorenicama oba člana naziva obvezno sklanjaju (naravno, pod uvjetom da je i prvi član sklonidbena riječ). U gradišćanskohrvatskim se pak idiomima osnova *prvi* ne deklinira i uvijek se izgovara zajedno s drugom osnovom, pa je to ujedno glavni razlog da se realizacija *prvidan* piše i doživljava kao jedna riječ i svrstava među sraslice. U toj se, naime, za tvorbenu klasifikaciju vrlo važnoj pojedinosti, naglasna cjelina *prvidan* razlikuje od npr. gradišćanskohrvatske naglasne cjeline *staramat* u kojoj se dekliniraju oba člana toga naziva, koji inače semantički predstavlja jednu riječ (u značenju 'baka'). Zato je *staramat* produkt sintaktičko-semantičke tvorbe neovisno o tom hoće li se u mjesnim govorima polazni oblik pisati kao jedna ili kao dvije riječi. Problem za sebe je realizacija *Novi Grád* (Pinkovac), što je hrvatsko ime za grad Güssing u južnom Gradišću. Nameće se pitanje bi li bilo bolje smatrati da je to sintaktičko-semantički ojkonom *Novi Grád* ili sraslica *Novigrád*. Budući da se u kosim padežnim oblicima u pinkovskom govoru prvi dio tog ojkonom redovito izostavlja, bolje je tu realizaciju smatrati sintaktičko-semantičkom tvorenicom nego sraslicom.

U gradišćanskohrvatskim idiomima srašćivanje se kao tvorbeni podmetoda još susreće u pojedinim tipovima onima, ponajprije u naslovima, odnosno imenima molitava i u blagdanskim imenima.

U hrvatskim idiomima općenito poznata je sraslica *Očenaš*, koja se sastoji od prve imeničke osnove u vokativnom obliku i druge zamjeničke, a označuje naslov te ujedno i početne riječi temeljne kršćanske molitve. Ta se sraslica rabi i u različitim gradišćanskohrvatskim čakavskim idiomima, npr. u govorima Hrvata u Slovačkoj *Očēnāš* (Novo Selo u Slovačkoj, Dubrava, Lamoč, vidi: Vážný, str. 290; Novo Selo u Slovačkoj, vidi: Baláž, str. 119). Ta sraslica, s prvom osnovom u vokativu, u množinskom obliku dobiva značenje 'krunica'. Takav postupak već predstavlja iskorak iz tvorbe riječi u užem smislu i prelazak u okvire semantičke tvorbe kao rubne podmetode tvorbi riječi. Budući da se u ovom slučaju semantička tvorba dogodila nakon srašćivanja, ovom ćemo prigodom navesti brojne potvrde uporabe realizacije *očenaši* u značenju 'krunica' u gradišćanskohrvatskim idiomima, naravno u različitim fonološkim inačicama, npr. *očēnāši* (Cindrof, Klimpuh, Rasporak, Otava, Veliki Borištof, Šušev, Židan, Pinkovac), *očēnāši* (Novo Selo u Slovačkoj, Dubrava, vidi: Vážný, str. 290; Hrvatski Jandrof, Bizonja, Trajštof, Celindof, vidi: Koschat, str. 181, 239), *očēnāši* (Hrvatski Jandrof, Čunovo, Pandrof, Prisika, Plajgor), *očēnāši* 'krunica' (Umok i Vedešin, vidi: Houtzagers, str. 288), *očēnāši* (gradišćanskohrvatski književni jezik). Važno je još istaći da se u gradišćanskohrvatskim čakavskim idiomima često ne rabi poseban vokativni oblik, pa je npr. poznata i tvorbeni inačica *Otacnaš*, npr. u govoru Stinjaka u fonološkoj realizaciji *Otācnāš* (vidi: Neweklowsky, str. 95).

Među blagdanskim imenima česta je sraslica *Sisveti*, odnosno *Sesvete*, s brojnim potvdama iz gradišćanskohrvatskih govora, npr. *Sisviēti* (Hrvatski Jandrof, Cindrof, Klimpuh, Cogrštof, Dolnja Pulja, Frakanava, Čemba), *Sisviēti* (Rasporak), *Sisvēti* (Pinkovac, Bandol), *Siēsvete* (Trajštof, Pajngrt, Filež, Gerištof), *Siēsvete* (Longitolj, Unda), *Sēsvete* (Pinkovac).

Iz slovačkoga je u govor Hrvatskoga Groba preuzeta složenica *Božestūpenie* za oznaku blagdana Kristova Uzašašća. Iz slovačkoga je preuzeta gotova sraslica s prvom osnovom u srednjem obliku odnosnoga pridjeva *Boži*, *-a*, *-e*, dok je druga osnova glagolska imenica.

Pošto se i navedeni pridjev, kao i ta glagolska imenica danas rabe u govoru Hrvatskoga Groba kao samostalne riječi, na sinkronijskoj je razini u tom govoru *Božestúpenie* tvorbeno motivirana sraslica.

Zaključna napomena

Budući da sam pri istraživanju srašćivanja u gradišćanskohrvatskim idiomima pregledala golemu dijalektološku građu, vlastitu i iz tuđih rasprava, te pritom naišla na vrlo mali broj imeničkih sraslica, nedvojbeno se može reći da je srašćivanje slabo plodna tvorbeno podmetoda pri tvorbi imenica u gradišćanskohrvatskim govorima. Usto je važno naglasiti da sve razmatrane imeničke sraslice u gradišćanskohrvatskim govorima pripadaju starijemu leksičkomu sloju, te da barem polovica, ako ne i više od polovice tih imeničkih sraslica, jesu onimi različitoga tipa.

IZVORI

- Balaž, Joško: *Hrvatski dialekt u Devinskom Nuovom Selu*, Novo Selo – Bratislava, 1991.
- Houtzagers, Peter: *The kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok*, *Studies in Slavic and General Linguistics*, vol. 27, Amsterdam - Atlanta, GA, Editions Rodopi, Amsterdam, 1999.
- Koschat, Helene: *Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland*, *Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung XXIV. / 2.*, Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1978.
- Neweklowsky, Gerhard: *Der kroatische Dialekt von Stinatz Wörterbuch*, *Wiener slawistischer Almanach*, Sonderband 25, Wien, 1989.
- Vážný, Václav: *Čakavské nářečí v slovenském Podunají*, *Sbornik Filosofické fakulty university Komenského v Bratislave*, V. 47 (2), Bratislava, 1927, str. 3-216.

IZABRANA LITERATURA

- Babić, Stjepan: *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje, Nakladni zavod Globus – HAZU, Zagreb, 2002.
- Barić, Eugenija i sur.: *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- Tafra, Branka: *Leksikalizacija kao leksikološki i leksikografski problem*, *Jezična norma i varijeteti*, HDPL, Zagreb-Rijeka, 1998., str. 575-581.
- Vulić, Sanja: *Tvorba riči*, u: *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika*, ur. Ivo Sučić, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno, 2003., str. 245-390.

LE PAROLE COMPOSTE NELLE PARLATE CROATE DI GRADIŠĆE

Riassunto

Le parole composte hanno origine dall'unione di due o più parole, formanti un sintagma, in una sola parola. La formazione delle parole composte è la conseguenza dell'uso frequente di due parole (più raramente di più parole) nella stessa combinazione e nello stesso ordine. Le componenti della parola composta si pronunciano accentandole come una parola di significato unitario. Nelle parlate croate di Gradišće la formazione delle parole composte è un sottometodo poco fecondo della formazione delle parole. Questo sottometodo è molto più fecondo nella formazione dei verbi, e in modo particolare degli avverbi.

NOUN JOININGS IN CROATIAN IDIOMS OF BURGENLAND

Summary

Joinings are formed by joining of two or more words in syntagm into one word. Joining occurs as a consequence of frequent use two (rarely more) words in the same combination and in established order. Parts of joining are pronounced as one accentuate unit that has its own meaning. In Croatian idioms of Burgenland joining is not a very frequent formation sub method of word formation. This method is much more exploited in verb formation, and especially in adjective formation.

Podaci o autorici:

Dr.sc. Sanja Vulić je docentica na Filozofskom fakultetu u Splitu i suradnica na projektu Istraživanje hrvatskih dijalekata kojega je voditelj akademik Milan Moguš u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Mob. 098-90-44-425; e-mail: sanja.vulic@zg.t-com.hr